

ВІД РЕДАКЦІЇ

Військовий Вісник.

ВИДАННЯ
СЛУХАЧІВ ВІСЬКОВОГО ФАКУЛЬТЕТУ УКРАїнЬСЬКОГО
НАРОДНЬОГО УНІВЕРСИТЕТУ.

1922.

КАЛІЩ—КИІВ.

Ч. 2.

Військовий Вісник.

1922 р.

Військов-науковий журнал.

Ч. 2.

К. ПОДІЛЬСЬКИЙ.

ПОНЯТТЯ І ЗМІСТ СТРАТЕГІІ.*)

Слово „стратегія“ викликає в нашому умі уяву про ту надзвичайну силу, котра керує мільонами людей, пересовує сотні мільонів пудів помічних засобів, заставляє викидати безліч снарядів, котрі можуть знести гори, зрівняти долини, знищити всі перешкоди як матеріальної, так і людської сили ворога. Стратегія уявляє собою той вищий комплекс людських знань, котрий допомагає нам розбиратись в самих складних явищах сучасної війни.

Пригадаємо собі той час із світової війни, коли (приблизно до кінця 1916 року) Германія, побивши союзників частинно майже на всіх театрах війни, вся в огні, закована в залізо, стояла так твердо всюди! Хто міг би тоді сказати, що активна Германія програє війну—і це зробилось! Що дало в руки противників Германії зброю перемоги і певність в свої сили?—Стратегія!

Тільки спираючись на виводи стратегії, союзники могли з гордістю сказати,

що вони володіють ліпшими людськими знаннями і що вони певні в своїй перемозі.

Історія слова „стратегія“.

Стратегія є слово старогрецьке, воно дослівно означає: керування або водительство військом. В такому майже значінню це слово, значно диференціюючись і поглиблюючи та поширюючи свій зміст, в тій же формі дійшло до нашого часу.

Обсяг змісту, котрий має це слово, а ліпше—поняття, в сучасний мент надзвичайно широкий, але в ньому можна відрізнити ті відтінки значіння, котрі вже були й в старогрецькому „стратегія, стратег“. Під старогрецьким „стратегом“ розуміли стратега, полководця, генерала.

В давні часи всі ці галузі воєнної діяльності ще зовсім не розділялись і не диференціювались.

Тільки той був полководцем, хто був стратегом по своїй хисту і здібностям, і він же практично займав посаду, рівну посаді генерала. Від цього під

*.) Цей реферат був виголошений автором, яко перша лекція по стратегії при початку навчання на Військовому факультеті Укр Нар. Університету 16/VIII—1921 року.

стратегією розуміли полководчество, воєнну діяльність, що виходить з певних теоретичних засад і обов'язки, зв'язані з даною діяльністю.

Сучасне значіння слова.

В сучасний мент слово „стратегія“ вживається в подвійному значінню.

По-перше, розуміють під ним ту практичну діяльність, котра уявляє собою мистецтво й уміння вести війну й орудувати військом; по-друге, теоретичну діяльність—науку про це мистецтво й уміння вести війну. Обоє вказані значіння стратегії виключають зі свого змісту те, що падає на галузь тактики, цебто те, що відноситься до безпосереднього вживання сил в бою, а також до упорядкування їх діяльності що до готовності сил до бою. З цього видно, що відносно тактики стратегія уявляє собою вищу інтелектуальну керуючу діяльність. Таким чином, коли ми розмежовуємо зміст поняття „стратегія“ по принципу поділу на діяльність творчу інтелектуально-вольову і науково-теоретичну, то одержуємо дві царини:

1) стратегію—мистецтво і прикладну науку і 2) стратегію—теоретичну науку.

Тепер з другого боку, коли ці складові частини військового мистецтва і військової науки, котрі так тісно переплітаються поміж собою, ми поділимо по принципу способу приложення сил на війні, то одержимо дві галузі військової діяльності—стратегію і тактику.

Порівняння стратегії і тактики.

Обидві галузі тим часом всліяку переплітаються поміж собою.

1) Де бій, як це часто буває, починається лише з приводу випадкової зустрічі противників, тут він є тільки актом тактики. Але заздалегідь обміркований рішенняць що до бою повстає тільки з стратегічного наміру. 2) Стратегія улаштовує і підготовляє всі потрібні до бою засоби в певний час і на певному місці, але вжити цих середників для

осягнення мети бою—є вже ділом тактики.

3) Стратегія тільки маневрує тими силами, які маютьесь в її розпорядженні і націлює їх, маючи своєю метою велику битву (сраження), тактика користується всіми цими силами для безпосереднього знищення ворога в бою і має своєю основною метою рішучу атаку на полі битви (сраження); 4) Далі до стратегії відноситься завдання—підготувати всі можливості що до відступу своїх військ і стремління загрозити лініям комунікації ворожого війська, що дуже часто впливає на перебіг і наслідок бою; 5) Напряму мету рухів війська (цеб-то маневр для битви) провадить стратегія, спосіб виконання перепадає переважно на долю тактики. Коротче кажучи:—стратегія наказує, тактика виконує; 6) Правдиво означають стратегію й тактику як дві сторони одної й той ж діяльності. В кожному возньому вчинку визначення мети є стратегічний елемент діла, а виконання є елемент тактичний.

В цьому розумінню можна сказати, що тактика знаходиться на службі у стратегії, остання, навпаки, в тактичній можливості знаходить ціль і міру, і результат тактичних рішень є головний фактор (чинник), з яким вона рахується; 7) В цих двох переплетених царинах людської діяльності більш вужче або ширше розмежування галузів (дисциплін) не має остаточного значіння, бо стратегічна й тактична дія знаходиться не в ріжних руках. Головний провід (або головне начальство) спирається не тільки на стратегічну, але і на тактичну царину, її підлеглі начальники в свою чергу часто мусять погоджувати свою діяльність з стратегічними міркуваннями (завданнями).

Задання стратегії, як науки,—виявити істотність війни, але в більшій мірі стремиться вона відмітити зв'язок поміж причиною й дійством, поміж метою й засобом, щоб таким чином здобути скалю (мірило) для оцінки стратегічних обставин і помічний спосіб для розв'язування стратегічних завдань.

Стратегія не точна наука в математичному розумінні.

Але стратегія не точна наука. Вона не може, як математика, розв'язувати свої проблеми через розвиток докладних, усюди безумовно придатних, тверджень (тез). Цю думку інакше ще можна висловити таким способом—стратегія є наука неточна в такій мірі, в якій її основні тези (твердження) не можуть бути вложені в рамки точних математичних формул.

Цьому спричиняються вже такі речі, як випадковість, невідомість і непередбаченість епізодів, які впливають на рішення бою; вони відбиваються на перебігу війни і таким чином роблять це неможливим. Та крім того ніколи на війні одно становище й не буває подібним на друге, через те, що обставини кожний раз безмірно відмінні й численні.

Завдяки вищезазначеному наука стратегії і є обмежена в набуттю вихідних тверджень, які б мали значіння для рішення.

Щоб докладніше зрозуміти цю відмінну рису стратегії, порівняємо її з грою в шахмати. Кожному відомо, що в сучасній мент шахматна гра настільки розвинулась, а наукова теорія гри так поглиблена, що можна говорити майже про науку шахматної гри, котра є сама по собі мистецтвом і провадиться на підставі певних теоретичних засад. В стратегії, як і в шахматах, є слідуючі подібні елементи: і та і друга діяльність є в суті речі мистецтвом. Колись в старину стратегія й шахмати були настільки віпні

від усяких теорій, що являлись для видатних людей виключно творчістю їх генія. І для того й другого мистецтва з часом розвинулись теорії, що спираються на історичних прикладах війн для стратегії і партій для шахматів. Появилась наука обох галузів. Ця наука була одночасно і ділом практиків і ділом теоретиків, а окрема розробка теоретичних положень без всякого сумніву впливала і на саме чисте мистецтво, котре в собі стало відбивати висновки чистої науки. Але мабуть уже певним буде твердження, що де діло спочиває на мистецтві, там наука має тільки посередне значіння.

Шахмати мають 32 елементи на 64 полях гри.

Всі ці елементи з'єднуються в таку безліч комбінацій, що слушно кажуть, що не було ніколи й не буде зовсім на світі ні одної партії, котра була б подібна до якої-небудь другої, котру грали раніш.

Пригадаймо тепер собі, на скільки більше складових елементів є в стратегії і наскільки ще більше повинно бути відмінних положень, із котрих абсолютно ні одно не було подібне до другого.

Як для шахмат, так і для стратегії буде правильним твердження, що як партії, так і війни можуть бути подібні тільки ідейно і типично, але не індивідуально. Це зразу докладно вказує на обмеженість кінечних висновків стратегії, котрі не можуть дати рішень для випадків індивідуальних, а лише для типичних, і в цьому відношенню не можуть мати абсолютного значіння.

Крім того, коли ми приймаємо на увагу, що стратегія є результатом розроблення теорії боротьби, що розглядається нами в широкому значінню, то вже з факта самої непередбаченості

подій в обстановці ми повинні прийти до того ж самого висновку про неможливість мати тверді математичні формули, а тільки комплекс практичних тверджень (принципів). Візьмемо фехтування. Воно має свою теорію, але не може дати кінечних вичерпуючих формул.

З умовах фактичної боротьби на шпагах всі правила складається в такі ряди, котрі не можуть бути передбачені жадною теорією і ніяке наперед взяте положення не врятує від смертельного удару, раз не хватило сили й мистецтва. Стратегія може дати тільки мало сталих ґрунтовних тез (принципів—тверджень), та й ці мусять давати широкий простір що до пристосування їх до самих різних окремих випадків. Наукова вартість цих тверджень оліначе не підлягає ніякому сумніву і наукова вартість і користь цих тверджень має велике значіння й для практики ведення війни.

Щоби правильно оцінити практичну вартість цих тверджень, треба мати на увазі, що стратегія—мистецтво спирається не тільки на здібність і хист полководця, але й на стратегічно-наукові плани й засади, без котрих він не розв'язує ні одного питання й не робить ні одного кроку.

Полководчество, як здібність.

Полководчество є хист і мистецтво, котрі спочивають на власній творчій силі даної особи. Це мистецтво тяжче, як яке небудь друге, через те, що воно не може переводитися, як інші в спокійних обставинах і провадиться в життя під ґнітом тяжкої відповідальности, від неспокою, в злидних і небезпеках похідного життя, при повсякчасному напруженню фізичних і духовних сил. Для успішного виявлення хисту полководчества потрібні: перш за все,—видатні особисті здібності й властивості, і індивідуальні прикмети: відвага, рішучість, енергія, дух, ініціатива, прудкість, мудрість, хист дізнання й судження, військова далекозо-

рість, знання людей, здоровий розум, уміння керуватися логікою в комбінуванню даних; що ж до науки стратегії, то вона грає ролю вказици та порадици.

Коли слава полководця залежить від хисту й індивідуальних рис його, в котрих наука бере лише невелику долю, то з другого боку мистецтво полководця остільки трудне, що всякий засіб, котрий допомагає прояву цього мистецтва, повинен поважатись. Ми знаємо, що найвидатніші геніяльні полководці пильно брались до наукового вивчення війни, щоб підготувати себе для ведення війни і проводу над військами. Всі дбайливі військові повинні йти тим самим шляхом, т. л більше, що до полководців належать не тільки головнокомандуючі, але й командіри корпусів і дивізій.

Завдяки своїй практичній вартості стратегічна наука потрібна не тільки полководцям; з нею мусять бути знайомі також і їх співробітники, щоби вони могли добре виконувати всі доручення, котрі їм даються. Чим вище начальник, тим більше він може своїми помилками спричинити шкоди й втрат, а тому він мусить в своїй діяльності керуватись стратегічними засадами. Навіть молодшим начальникам доводиться виконувати не раз завдання, котрі не можуть бути задовольняюче розв'язані без стратегічних міркувань.

Відповідне виховання можна набути через військові маневри, воєнну гру, польові подорожі, об'їзд бойовищ, читання воєної історії і т. п., але ж для успішної праці тут потрібна певна стратегічна освіченість. Стратегічна наука не тільки стає в пригоді воєнній практиці, але заглиблення в ній старшинського загалу є вимогою боєздатности війська. (Єдина воєнна доктрина),

Методи вивчення стратегії.

Для наукового вивчення стратегії подаються дві методи. Одна виходить з вивчення історії й пильнує вислідити

в ній істотність і вимоги стратегії. Це —метода воєнно історична. Друга метода починається розглядом сил і засобів, що через війну й на війні ведуть до наміченої цілі, щоби таким чином набути з того досвіду й знання для практичного стратегічного вживання. Це метода науково-теоретична. Вона була б не зовсім безпечною без значної контролюючої допомоги воєнної історії. Взагалі, логічно звязаний огляд істотности стратегії можна винести тільки шляхом науково-теоретичного навчання. Військова історія, правда, є джерелом далеко не вичерпаним що до її вивчення, одначе, щоби з неї витягти тільки одні основні безпомилкові принципи і таким чином поширити світ про істотність стратегії, потрібно опрацювання такої сили історичних прикладів, що це було б понад людські сили. Зате ця праця має надзвичайну користь.

Наполеон в своїх записках каже: „Ведіть війну наступом (офензивно), як Александр, Ганібал, Цезар, Густав Адольф, Тюрен, як принц Євген і Фрідріх, чигайте все знову історію їх 88 воєнних походів, виховуйтесь на них, це є єдиний середник зробитися великим полководцем і пізнати секрет мистецтва“.

Так треба було б уявляти собі цей матеріал, для ґрунтового студювання котрого ясно, що ледве знайдеться час у молодого старшини, каже німецький теоретик—генерал Горзецький.

В кожнім разі, це студювання буде відповідати тільки тоді своїй меті, коли всі положення воєнних походів будуть пророблені на схемах з циркулем і кольоровим олівцем в руках.

Представимо тепер докладно й послідовно порядок навчання стратегії, як його собі уявляє німецька воєнна школа.

Заняття стратегією, по думці цієї

школи, коли від нього хочуть мати певні практичні наслідки, немислимо без певного багатства воєнно-історичних знань; воно мусить вс всіх своїх стадіях спиратись на ґрунт воєнної історії.

Треба починати воєнно-історичні студії розбором подій тільки з їх фактичного боку, звертаючи з початку увагу на відношення просторові, часові та географічні; але вже досить рано треба прилучити до цих студій пояснення загального змісту зі вказівками на можливість практичного пристосування. Таким чином уже досить рано буде пробуджена думка не тільки що до зрозуміння просторових, часових та географічних відношень, але й щодо хуткої зверхньої їх критики. Так само в другій фазі навчання стратегії, щоби при формуванні абстрактних основоположень, що витікають із воєнної історії, треба твердо вдержувати взаємозв'язок між теорією і дійсним перебігом подій.

Велика кількість воєнно-історичних досвідних положень (выводів, тверджень) мусить уявляти характерну рису навчання в цьому періоді. Хто розуміє загальні основоположення війни, як математичні істини, і тільки як наслідки спекулятивної (умозрительної) здібности розуму, той ніяк не може викликати в собі правильних представлень про дійсну війну, її спосіб і шлях; він в серйозному випадку не зможе приложити до діла теоретично-наукові твердження, не буде знати, яке рішення йому прийняти і які вимоги поставити. Відціль дуже важно показати студентам війну в її дійсному образі. А то дають їм в руки дуже загальний, дуже ідеальний масштаб, так що вочи виходять скоріше тільки з цими теоретичними проблемами, ніж з високо розвиненими звичками до практичного поступовання. Для третього й останнього періоду навчання в стратегії вимагається проходження певного обсягу детальних студій. Ці детальні студії торкаються, головним

чином, пояснення оперативних і марш-технічних моментів при наступах великих армій. Треба звертати увагу на ті походи (1812 р. в Росії, в 1813 р. в Германії, в 1814 р. у Франції і в 1870-71 р.р. Франко-Пруська війна), в котрих ми докладно бачимо спосіб ужиття і пересування півмісцевих армій і котрі можуть дати в приближенню картину, подібну до минулої світової війни 1914-1918 р.р.

Тепер, чи відносяться детальні студії більш до оперативної частини, щоб-то до власної області стратегії, чи більш до технічної частини маневрів армії, або ведення битв (сраженій), чи на віддачу наказів, чи на провіантуру, використання доріг і т. і. — в них (студіях), як рівно в практичних військових вправах, лежить, без сумніву, підготовка для завдань вищого керування військом.

Вони перш за все роблять із дилетанта в воєнному ділі — фахово освіченого старшину.

Зміст стратегії мистецтва.

Звернемось далі до викладу змісту стратегії-мистецтва. Історія всенного мистецтва дає нам два головних види стратегії: 1) стратегію виснаження і 2) стратегію знищення. Стратегія виснаження (поступове зменшення збройної сили і території ворожої держави) уявляє собою більш старий вид воєнного мистецтва, коли війська були малі й займали малі простори і не могли собі поставити метою цілковитого знищення ворожих армій та окупації їх теренів, а мали своїм завданням тільки захват яких небудь стратегічних або географічних пунктів, міст і магазинів ворога. Сучасна горожанська війна, що характеризується відносно малими силами, має переважно вид стратегії виснаження, хоч в окремі менти і приймає вид стратегії знищення. В перші менти нашої відновленої боротьби за батьківщину, армія наша буде вести війну

на виснаження, маючи своїм завданням захват де-яких пунктів, знищення ворожої армії по-частинно і виграння часу для поповнення армії новими формуваннями.

Стратегія знищення є виключно сучасний вид війни великих держав. Теорія цього вида стратегії вже була дана Макієвелі в його письмах; на де-який час ідея стратегії знищення замерла, потім була вжита Наполеоном Бонапартом і получила своє оправдання у всіх посліуючих війнах до світової включно.

Вона має своїм завданням через знищення збройної сили ворога і окупацію її терену по можливості певно зломити волю ворожої держави.

Стратегія знищення в сучасний мент.

Завданням ведення війни являється — зломити волю ворожої держави через зруйнування її збройні сили. Сила й тривалість волі держави залежить від духу, який панує в народі і в уряді, і вартості, котру вони (народ і уряд) приписують об'єкту боротьби. Тому організовані бойові сили держав можна розглядати як кристалізацію головних елементів їх відпорної сили, а важнішу складову частину останньої образують сили і середники, котрими держави орудують для утримання існуючих і виставлення нових формувань. Тому ми будемо енергійніше провадити діло знищення, яке сучасна стратегія ставить собі за ціль, щоби ворожа держава була підбита без можливості користувати сили до кінця. З цього мусить наше стремління бути направлене на те, щоби знищити морально і матеріально ворожу організовану бойову силу, або довести її до такого стану, щоб ця сила не мала змоги служити для виконання її волі. Нарешті, це торкається ще того, щоб відняти у держави засоби до образування нових бойових сил, що найдійсним способом добувається через окупацію його областей. Не через

єдину битву може бути розв'язане це завдання, а тільки через постійну діяльність на протязі довшого часу. Мусимо брати на увагу, що ті ж самі цілі, як і ми, переслідує також і ворог наш.

У виникаючому звідсіль змаганню чарка побіди схиляється на користь тому, хто зробить більший убуток другому, при як можна меншій втраті в своїй (власній) силі. З приводу цього, рівнобіжно з стремлінням до знищення ворожих сил, повинні йти турботи про удержання своєї власної відпорної сили. Це в царині воєнного мистецтва є два пануючих над усіма мотиви. В діяльності двох сторін, що ведуть війну, буде переважати то один то другий мотив. Турбота про утримання (удержання) своїх власних сил має більше характер середника, а стремління до знищення ворога—характер мети. Але ні один з обох мотивів не може бути коли б то не було безчарно відложеной на бік (загнаний). Як би хто хотів бути певним, що він зможе добитися великого успіху, він повинен помислити й про те, щоб цей успіх не купити надмірними офірами. І той, хто відхиляється (відходить) від ворога, навіть при найбільшому нещастю, коли не втратить цілі з очей, може знову знайти вигідний випадок, щоб скористуватись ним для знищення ворога.

Наскільки різними зараз можуть бути в окремих випадках бойові сили, настільки однак основні умови їх істоти і їх кріпости однакові. Із цих основоумов виходить, під оглядом історично відомих явищ війни, що бойові сили вживають слідуєчі руйнуючі чини (акції):

1. Зменшення кількості (числа) людей і коней через смерть, як результат зовнішнього насилля. Втрати, що виникають через це в складі бойових сил, можуть бути попознені лише після перебігу певного часу і тільки вишкоченими силами настільки, як їх мо-

жуть доставити резервові частини.

2. Зменшення кількості (числа) людей від ранення й хороб; останні головним чином завдяки праці й злидням. Цей убуток ослаблює бойову силу частини тільки мимоходом і може бути зменшений добрим лікуванням хорих, коли воно скорочує час виздоровлення їх і зменшує число вояків, що надовго залишаються інвалідами.

3) Зменшення кількості (числа) через полон. Останній продовжується до кінця війни, коли не послідує звільнення або виміни. Тому втрати, що походять з цього для перебігу і кінця війни—так відрізняються від втрат в людях від смерті, бо охорона полонених зв'язує сили ворога.

4) Втрата або погіршення матеріалу. Війська, котрі втратили свою зброю, або в котрих вона зробиалась нездатною до вжитку, являються небоєздатними. На артилерію з розстріляними гарматами, на піхоту, у котрої порвалося взуття, однаково мало можна надіятись, поки цим хиба не залобіжать. Втрата обозу й запасів, що везяться в ньому, звужує операційну здібність військ і може при обставинах загрожувати їх існуванню.

5) Безладність і розклад тактичного порядку може дійти до такої ступені, що відпорна здібність військ і можливість її провадити зникає. Але в добре дисциплінованих військах розстроєний порядок відносно скоро може бути відновлений, як їм забезпечений на деякий час відпочинок.

6) Стомленість і змора швидко проходять, коли військам буде відлений час і придатний випадок до відпочинку й добрі харчі. Але при сильному напруженню сил і довгих злиднях цей стан переходить в хороби, через котрі числова сила (кількість) військ зменшується і їх енергія ослаблюється.

7) Дисципліна, і з нею вартість війська в війні, може бути з трудом удержана в усій її строгості, а особливо

найтяжче в нещасливому перебігу подій. В мірі, як надія на успіх зменшується, жертви й страждання збільшуються, зникає швидко довір'я до командування і впевненість в свою власну силу.

Такий стан втрати духу може наступати поволі, але він може наступити й одразу після великого нещасливого випадку.

У добрих військах, при діяльних вождях, між тим, поворот воєнного щастя скоро відновлює втрачений стан.

Знищення ворожої збройної сили при найможливішому ощадженню власної сили є одночасно засіб, щоби захистити власну країну і прокласти шлях до джерел сили ворога, щоби опанувати ними і через те зробити ворожу державу безоружною.

Маршал Фош в одному з своїх творів каже: „В сучасні війни стратегія й тактика мають на меті знищення ворога: стратегія битвою (сраженням), тактика—рішучою атакою.

При такому завданню для ведення війни удержання власної збройної сили і підтримання її безздатности, а також знищення збройної сили ворожої держави і оволодіння помічними засобами, котрі вона має в своїй країні і народі—є два пануючих над усім принципи сучасної стратегії.

Кожний добрий воєнний вчинок, вся доцільна робота на війні служить до знищення ворожої сили і удержання засобів власної могутности або одночасно служить до обох цілей. Це є найвищий критерій (мірило) його доцільности.

УНІВЕРСИТЕТСЬКЕ ВИХОВАННЯ.*)

(Психологічний вплив університетського викладу лекцій).

Ляйбніц сказав, що освітою можна виховати нарід за сто літ. Він міг би також додати, що зле поставленою освітою думка народу псується за значно коротчий час.

Успіхи промислових і економічних наук у Німців, що народжені їх університетською освітою на протязі одного століття, виправдують це твердження Ляйбніца.

Розруха, до якої доводять нас класичні методи, підтверджує також все те, про що я кажу, як про наслідок зле поставленої народньої освіти.

Ця сумна система теорить величезну кількість здекласованих бунтарів, фабрикує белькотливих теоретиків, що не здібні бути корисними в лабораторії або на фабриці, а здатні лише до повторення думок, взятих з підручників.

Проблема освіти є перш за все проблема психологічна,

але ж ґрунтові принципи нашої класової освіти, від початкових шкіл до шкіл вищих, полягають на цілій низці величезних психологічних помилок. Наслідком цього є те, що наш університет став одною з головних причин соціальної анархії, що підточує нас і загрожує нам розрухою.

Мало які питання породжують стільки книжок, документів, брошур, як питання освітні.

Законодавці, професори, вчені тримаються одноманітної думки, находячи нашу систему викладання непридатною і навіть шкідливою. А французькі професори стверджують, що час, проведений в ліцеї та в початковій школі—загублений час! Ніхто не знає, що людина, яка бажає успіху в придбанні знання, мусить самостійно переробити свою освіту, а другу частину свого життя присвятити на знищення ілюзій, помилок та манер думання, що були придбані в минулому.

*) Ця стаття подана в журналі з приводу своїх оригінальних поглядів на необхідність повної реформи університетського виховання.

Автор її, Густав Ле-Бон, мав на меті вплинути в цьому відношенню в першу чергу на університети Франції, але несподівано найшов найприхильніших сторонників своєї ідеї в Французькій Академії Генерального Штабу, в так зв. „Вищій военній школі Франції“.

Провідні думки статті лягли з самого початку в основу праці студентів Військового Факультету Українського Народного Університету.

З цією лабораторною метою, котра була прикладена при роботі Військового Факультету до вивчення вищих наук воєнного мистецтва та історії його розвою, редакція й хоче ознайомити шановне суспільство.

Є, правда, повне розуміння шкідливості методу навчання, але разом з тим щоденні зусилля примінити іншу систему освіти, на жаль, не дають жадних реальних наслідків вже п'ятьдесят років. Кожда зміна приводить до протилежного. І, навпаки, підкреслює помилки реформ! Корисно навести причини цього дивного безсилля.

Коли помилкова ідея лягає в основу яких би то не було реформ, то всі спроби примінити її до життя будуть даремні. Перебирання програмом не змінює психологічного блуду, а тільки усилює його. Коли ми змінюємо університетські статуту і це не дає успіху, то лише тому, що вони потребують зміни не програму, а в методах навчання. Ніколи наші професори не могли дійти до цього переконня. Вони не віддають собі відчину в тому, що з їх мнемонічною системою, теоретичними, цілком абстрактними міркуваннями, без конкретних підстав—учні не привчаються учитись спостережати, міркувати, обдумувати, судити і дбати про методу.

По суті наша освіта продовжує бути такою прикрою тому, що вона йде з Китаю і принесена до нас іезуїтами. Нема нічого легшого, як її реформувати! Досить—„звільнити університети від тягара виконавчої влади“ і „повернути їм право видавати дипломи вчених степенів“. Який блуд! Чи не обме-

жується вся мудрість виконавчої влади підписуванням дипломів, що видаються самим університетом! Треба зачинити очі на дійсність, щоби знайти такі причини в положенню, яке утворене виключно нашими методами освіти.

В одному французькому журналі міститься праця п. Шательєра, яка дає можливість зрозуміти різницю, що відділює людину з практичним вихованням, що формує критичні погляди від людини, яка обмежена студіюванням підручників та абстрактними теоріями. Він протиставляє випадки (з двома інженерами), що багато разів спостерегались. Їм доручається установити печі Сименса високого нагріву. Тут даремно користуватись теоретичними вказівками, бо існує сотня моделей цих печей, а теоретичне знання їх також нічому не допоможе, бо робота кожної цілком різна, відповідно до кількості вугілля, потрібного до вжитку. Інженер-теоретик тут цілком уступає. Він розбирається помацки і після витрати значних сум і дорогого часу—примушений знову звернутися за порадою до фахівця.

Кожен період в історії народу ставить на чергу питання про новий спосіб виховання, завдяки тому, що міняється саме суспільство і появляються нові потреби. І наша вина в тім, що ми не вміємо поступово розвиватись!

Виховання у Франції, писав

французський міністр п. Ганото, виключно книжне. Він каже, що молоді люде весь свій час до 25 років включно, проводять на шкільній лавці (і в той час як їх штани тончають (протираються), розум їх грубує).

Вони в решті-решт привчаються повторювати лише формальні словесні завдання, які роблять, на диво, всіх їх неприспособленими до життя. Існування життя цвіту нашого народу зводиться до перебирання безвартісної писанини і до безупинної жвачки вже готових формул. Ця несвідомість, це нерозуміння дійсности, ця помилкова переоцінка цінностей є основою мінш ього нашого виховання. Вона відбивається на більшій частині наших вільних професій.

Відповідні факти, що формульовані в де-кітькох рядках, мають інколи наслідки, викладання яких заслуговує цілого тома. Такі помилкові психологічні принципи, покладені в основу нашої освіти—вищої, середньої і нижчої, в решті-решт проточились і в технічну освіту. Вони спричиняються до руйнації нашої промисловости.

Наш університет не витворює і не намагається ніколи витворювати тих якостей характеру, які роблять чоловіка вартісним в життю.

Вони не корисні, це правда, для виховання професора або бюрократа, але цілком необхідні у всіх інших професіях та

інших занятях. Англіїці придають цьому величезне значіння. Фактів, що можна спостерегати в їхніх колоніях, вистачило б, щоб показати це значіння. Індуси, будучи наділені чудовою пам'яттю, добре успівають в складанню іспитів, що ведуть до вищих посад в правлінню Індії, і всеж-таки треба було послідовно їх усовувати, завдяки очевидних низьких якостей їх характерів.

В цінній праці п. Шаллея— „Британська Індія“ цілковито виявляється ріжниця, що встановлена на досвіді англійцями між чисто інтелектуальною освіченостю і характерами.—Індуси завше звертають увагу лише на талани та здібності, англійці—турбуються особливо про виховання характерів. Що це? Це є моральна цінність чоловіка: холодна кров, коли діло йде про рішення, і хуткість, коли річ йде про діяльність; совість для того, щоб не схилитись перед життєвими іспитами і енергія—перед загрозами; це є почуття обов'язку відносно батьківщини і відносно самого себе.

Для англійців знання, що виявлені на блискучих конкурсах, красочні промови або твори штуки являються заслугою другого порядку. Лорд Льюїс не був, безумовно, в свої часи горожанином, найбільш обдареним таланами, найбільш наділеним здібностями, однак його вибрали

зі всіх віце-королем Індії лише тому, що він володів такими неоцінними дарами, як воля і прямота.

Як виховуються ці якості характеру, з яких самими корисними являються володіння собою і дисципліна?

Я не буду тут доводити цього тому, що для цього треба списати кілька томів.

Крім того це добре з'ясовано в книжці Бюїса— „Про американські системи виховання“,— у праці, якій Бельгійська Академія призначила ще перед світовою війною одну з самих високих нагород. Нижче слідує короткий витяг, взятий у професора Жакоміне: „Все виховання, вся освіта американців оснований на персональному зусиллю. Система, яку приміняється з першого року навчання в початковій школі, поширюється зі зростом. Практичні роботи завше лежать в основі, навіть коли діло йде про літературу, навіть остання переводиться працю лабораторною, тому що вона міцно вяжеться з малюванням і ліпкою (скульптурою).

Нема цілком вивчення зі слів учителя. Примушують дітей працювати так, як неначе б то вони були одні в цілім світі, в повній свободі!

Так же само в царині чисто прикладного знання, учень витягає з фізичного приладдя та експериментального ма-

теріялу причину явищ та закони, що ними керують. Також всігалузі знання, включно до абстрактних представлень подаються в конкретній формі. Це необхідно для того, щоб розвинути та відповідно засвоїти собі спритність рук і хуткість розуму. При цьому в основі всякої педагогічної системи лежить завше ручна праця, як вірна основа пізнання.

Цей принцип ручної праці, як основи виховання, ввійшов до американської школи шляхом системи Фребеля і шляхом вживання техніки. Ті ж самі принципи і в Англії“.

Я витягаю із циркуляра, який був адресований начальником департаментів освіти в Шотландії слідуючі рядки: „Набуття відповідної кількості фактів не є головним предметом освіти. Вона повинна обмежитись лише заняттям в розумі дитини звичок і дисципліни розуму, найвищого ступня.

Звідціль слідує, що суттю педагогії є самостійна лабораторна праця кожного учня над завданням, відповідно його індивідуальних здібностей, і що пояснення вчителя повинні займати другорядне місце.

Перед такою працюю необхідні відповідні пояснення, щоби заставити учнів зрозуміти питання, що дані їм для вивчення.

За такою працюю повинно йти порівняння одержаних наслідків, обговорення протиріч

і встановлення загальних висновків. Вказівки вчителя можуть бути скористовані для ствердження цих висновків і для освітлення їх значіння.—Діло вчителя вести і направляти, пробуджувати інтерес і підказувати нові завдання. Вони не повинні ніколи обмежуватись викладом цілком готових результатів”.

Ці методи, між іншим, не встановлюють нічого нового. Вони введені в ужиток майже скрізь, крім країн латинських і сильно співділяли умовим та економічним успіхам в Германії. Ми їх не засвоємо тому, що треба було почати діло, як вже сказав, з перевиховування душ учителів, потім батьків і нарешті учнів. Особливо професорів, вихованих на основі методів мнемоніки! Чи зможуть же вони вчити іншим способом, ніж самі навчені? Всі зроблені спроби в цьому роді мали прикрі наслідки.

Абстрактність учителів, утворена класичною освітою, точно усталена. Вивчившись по книжках, керуючись книжками—вони й помруть в книгах. Реальний світ для них лишиться назавжди зачиненим.

Для чого потрібно було, змінивши абстрактність думки учителів, змінити так ж цей брак у батьків та учнів? Лише тому, що одні та другі вимагають від університету лише одного—дати як найскорше молодим людям можливість витримати іспити.

Щоби мати успіх в цьому, як найбільш скорий спосіб очевидно полягає в засвоєнню напам'ять ряду підручників. Ці підручники наділяють дуже сумнізними знаннями, але задовольняючими для іспитів.

Рідкі професори, сторонники експериментальної методи, єдино здатною освітити розум, але некорисною для іспиту—будуть скоро усунені керовниками—університету. Ті, що пробували цієї методи, були завжди в кепському положенні; їм повторювали, що час, затрачений вихованням на спостереження, можна багато краще використати шляхом виучування напам'ять книг, цеб-то способом, який дає можливість твердо передавати в день іспиту. Батьки крім того висловлюють цілком подібні побажання. Метою університету не є між іншим формувати зовсім людей, а лише навчити їх гарному висловленню (мови) і цим він дуже гордий! П. Думик, у своїй привітальній промові в академії—про університетську освіту, дає слідуючі пояснення: „Ми знаємо дуже добре, в чім вона полягає і до якої мети вона веде. Вивчення класичної науки відшліфовує освічених людей, які, зробившись чуткими до цінностей творчости і значіння штуки класичних творів, цим робляться, на їх погляд, здібними методично володіти своїми думками і переводити їх бездоганною мовою”.

Часто злословили про такого роду культуру.

Іншої системи придумати не вдалося.

Не вдалось це і у Франції, але якраз в цьому полягають непоправимі хиби нашого університету.

Часто дивуються, що найбільший революційний соціалізм вербує своїх прихильників серед учительства, вихованого в нормальних (неспеціальних) школах. Газета „Опініон“ опублікувала наслідки анкети, яка вказує, що велика кількість студентів вищої нормальної школи приймає співучасть в колах крайнього соціалізму, який мріє про повне знищення сучасного суспільства. Це захоплення не має нічого дивного при тих ідеях, що вкоріняються в університеті. Воно виходить із зарані прийнятї засади, що заслуги людей залежать виключно від їх дипломів. Внизу бакалавр, трохи вище ліценціят, ще трішки вище доктор і, нарешті, над ними всіма професор. Професор, що володіє всіма цими дипломами, рахується охоче вищою істотою. Констатуючи потім, що наперекір цій припущеній перевазі, він користується в життю обмеженою пошаною і досить обмеженим утриманням, він приходить до переконання про необхідність збудови нового суспільства, котре могло б дати йому вище місце, відповідно його гідности. Більш уважне

дослідження речей скоро показало б йому, що на світі люде класифікуються відповідно дуже різноманітних гідностей, які не мають цілком нічого спільного з пам'яттю, що являється єдиним необхідним засобом для одержання диплома. Факти ніяк не міняють розумових здібностей наших професорів. Вони бачуть в них лише несправедливість і примушені лише більше ненавидіти суспільство, жертвами якого вони себе рахують. Революційний соціалізм інтелігенції є в дійсності продукт університетський. Велика ненависть їх до соціальної держави робиться ще більшою, коли новий закон примушує їх до касарневого стажу, по наказах капіталів, часто малограмотних, і, часами, досить нечемних. Суспільство, де науки можуть командувати над ліценціятом і доктором, по їх думці, є безумовно кепське організоване і треба поспішати його перебудувати. Цей перехід інтелігента до касарні є одною з дійсних причин розвитку антипатріотизму й антимілітаризму межи ними. Від вищих шарів університету ці почуття передаються до вчителів, де вони хутко розвиваються.

(Учитель, пише Поль Адан, терпить так в салдатському оточенню, що він робиться повним антимілітаристом. Він недорозвився ще до того, щоб зрозуміти страшенну пропаганду обезброєння, в той час, як

варварство пангерманистів безнастанно збільшує бюджет німецького наступу (офензиви) й поглиблює свої середники, щоби несподівано закидати наш кордон безчисленими арміями. Учитель видає свою націю зі звязаними руками й ногами її ворогам).

Й ось, таким чином, професори всіх категорій повертаються до все більш і більш гірших анархичних доктрин. Взагалі, серед загальної недбайливості, міністри не насмілюються загатити цю сумнівну течію, яку скоро знищила б сильна воля. Яким предзнаменуванням являється цей учитель, що піднімає процес проти міністра освіти— простого слуги демократії, який, будучи затриманий післанником, примусив його чекати чверть години. Яке прибільшення розуміння про загальну рівність і персональну вартість! Який шлях повинні були зробити ілюзії, утворені університетським вихованням в душах зле одшліфованих, щоби їх привести до того. Одначе не будемо їх дуже критикувати, цих скромних учителів; вони є тим, чим їх зробила вища освіта. Підручники, що стали їх біблією, редактовані в дійсності вчителями університету, між котрими фігурують академики й професори в Сорбоні. Багато з цих книжок, на нещастя, можуть бути мало рекомендовані. Дивуються, коли зустрічають там стільки доказів

розумовань фанатиків. Журнали, які мало можна запідозрити в клерикалізмі, створили недавно єзуїтські інтерпретації історії, яка містилась в одному з підручників, що редагувався професором Сорбони, з числа найбільш видатних. Треба повернутись до епохи інквізиції, щоби спіткати таких суворих сектантів. Якби ці нудні, кропотливі твори не наганяли такого смертельного суму, то вони впливали б самим небезпечним чином на виображення дітей і створили б нам покоління антипатріотів і бунтарів. Це жахливе видовище,— бачити професорів Сорбони, академиків і т. і. доведеними, щоби тільки подобатись господарям університету, до свавільної інтерпретації ідей для історичних фактів минулого. Де-які професори Сорбони, академики дійшли до того, що не насмілюються називати ім'я Бога в своїх підручниках, не вагаючись користуватись в них байками Лафонтена! Кожен знає історію маленької рибки: „Маленька рибка зробиться великою, коли б тільки Бог дав їй життя“. Автори нових підручників пишуть цілком серйозно: „Маленька рибка стане великою, коли б їй дано було життя“. Ось до якої низости доходять вони, щоби догодити начальникам канцелярій та уникнути запідозріння.

Книга, в якій я виклав психологічні принципи, що повинні були б бути основою виховання,

мала багато читачів, як що судити по її багатьох виданнях, тим не менше її вплив на університетських панів залишився дуже малий. Обмежені суворими програмами, професори можуть викладати лише зміст цих програмів і по необхідності вчать їм по методах, що послужили до їх власної освіти. Однак ж наші вишукування закінчились тим, що найшовся відгук в самій значній школі, яка предназначена для освіти наших майбутніх генералів. Я говорю про вищу військову школу, яка позбавлена цілком, як відомо, впливу університету. Вчені начальники—генерал Бональ вчора, полковник Де-Люді сьогодні й кілька інших прищеплюють там блискучому зібранню фіце-рів основні принципи, що викладені моєю „Психологією виховання“. Поміж самими значними з цих принципів знаходиться той, який я вибрав епіграфом: „Виховання є мистецтво переводити свідоме в підсвідоме“ (засвоєне як найглибше). Як я вже казав в другому розділі п. командант Гоше опублікував під назвою „Етюд психології війська та командування“ книгу, що призначена для офіцерів і основана на методах виховання, яким я вчив. Цей успіх, трохи несподіваний, доказує, що ніколи не слід вагатись казати те, що слід казати навіть тоді, коли

Ви одні лише це кажете.

Всякі реформи є зайві, що нагромаджуються завжди, не розсуджуючи над тим, що душа нації не згоджується з ними. Закони про реформи дійсні тоді, коли вони висловлюють розумовий стан країни, але такий нормальний стан вони ніколи не можуть створити, коли й надалі будуть залишатись сумні мнемонічні процеси—„способи діяльності“ й пусте резонерство нашого університету! Треба буде без сумніву багато економічних переворотів, багато струсів, щоби вкоренити в наших уми ці основні поняття, що знання й промисловість привели світ до фаз еволюції, де відповідні здібності відіграють головну роль в життю народів. Майбутніми господарями знання промисловости й комерції будуть люде, що володітимуть ініціативою, розумом, здібним до слостерегання, волею, судженням і самоволодінням.

Ось якості, які наші офіційні методи ніколи ще не пробували в нас вселити.

Голова парламентарної Комісії, П. Рібо, прийшов до того висновку, що наша освіта є в більшості відповідальною за всі біди французького суспільства.

І після довгого студіювання цього питання, я не вагаюся сказати, що наш університет це один із бичів Франції.

О П Е Р А Ц І Я 1796 Р. В Г Е Р М А Н І І. *)

ВОЄННІ ПЛАНИ НА ГЕРМАНСЬКОМУ ТЕАТРІ ВІЙНИ.

Весною 1796 р. французька армія складалась з трьох окремих груп: одна, під проводом Бонапарта, в Італії; друга, під проводом Моро, на горішньому Рейні, і третя, під проводом Журдана, на долішньому Рейні. Після закінчення терміну зв'язання зброї, згідно з планом міністра війни Каріо, в початку червня Журдан мусив наступати через Дісельдюрф Кельн на Франкен, а Моро через Штрасбург; пізніше той і другий—на Відень.

Бонапарт весною стягнув свою групу до Рів'єри, з початком квітня розпочав офензиву з Рів'єри проти Больє **) і в середині травня увійшов у Мілан; звідциль мусив він, по можливості через Тіроль, вступити в зв'язок з Моро.

А в стрійці, які, при допомозі англійських субсидій, виставили зі своїми союзниками проти французів війська, що числено переважали останніх, мали на меті, з початком червня, по-сунутись у Пфальц і, відтиснувши французів через Нозель, об-

лягти кріпость Ландау; потім вломитись в Ельзас і, коли б щастя сприяло, наступати далі вперед і взяти блокадою Штрасбург.

„Після опанування з нашого боку окремими малими укріпленнями в Вогезах,—найбільш численна ворожа армія не була б в силі пошкодити спокійному стягувачню імперської армії на зімові квартири“—так звучав план фельдмаршала Белегарда. Але ж план цей був змінений ще перед вибухом ворожих подій.

В послідок наступу французьких військ в Італії, 31-го травня послідував наказ відтягнути 25.000 чолов. через Тіроль для виручки Мантуї, останнього опорного пункту Австрійців в Італії. По відході цих військ (корпус г. Вурмзера), сили Ерцгерцога Карла були ослаблені, він повернувся на правий беріг Рейна і мусив тимчасово перейти до оборони (дефензиви).

ГРУПУВАННЯ СИЛ.

ФРАНЦУЗЬКЕ ВІЙСЬКО:

І група на Самбрі-Маас, Журдана,
коло — — — 75.000 чоловік.

Клебер коло Дісельдорфа вже на правім березі.

Журдан у Нойвіда і Кобленца.

Марсо на р. Нає.

*) Реферат цей був виголошений автором яко лекція по воєнній історії на В. Ф. Укр. Нар. Унів. 21 листопаду 1921 року.

**) Командуючий австрійською армією в Ломбардії.

ВІД РЕДАКЦІІ.

Ч. 1 нашого журналу, цей перший крок на військово-науковому полі гуртка слухачів Військового Факультету, було зроблено тоді, коли праця й остаточна будова В. Ф. ще не визначилась. Остаточне оформлення плану журналу ч. 2 припало на мент повного закінчення курсу В. Ф. (липень 1922 р.). Сумні й прикрі зовнішні обставини та відношення відтягнули початок його видрукування до кінця 1922 р. Матеріальна допомога студентів Подєбрідської Господарської Академії, за проводом п. А. Ільницького, цілковито спричинилась зреалізуванню наміченого плану.

Журнал ідейно залишається на попередньому ґрунті: статі на шлях чистоті військової науки, поширювати її висліди друк ом праць; спинятись переважно на елементах вищих царин теорії воєнного мистецтва та історії його розвою, висвітлюючи провідні ідеї, основні гочки погляду, котрі в науці уявляють собою все.

„Зсі ці знамениті генерали старовини і інші, що достойно їм слідували... ніколи не переставали робити стратегію істинною наукою,“ каже Наполеон.

Статті журналу ч. 2 присвячуються: стратегії, питанню про університетський метод (метод В. Ф.), воєнній історії, історії воєнного мистецтва та військовій психології. Вибір матеріяду диктується міркуваннями—дати вступні огляди для наступних журнальних статей чи друк ованих відтисків праць по окремих дисциплінах.

Наше сучасне завдання—в хаосі думок взяти чистий арпеджіо-акорд, серед наукових напрямків стати на певний шлях, серед багатьох часто устарілих доктрин спільно дійти до єдиної воєнної доктрини, на полі великої життєвої битви за Національне Визволення, в імлі нашого світанку кинути окремим, збитим з своїх позицій, воякам прозорий промінь, кришталєво-чистий сігнал „Збір“ в контр-наступ.

Лозунг же наш буде: „Військова наука є краща зброя в нашій вивольній боротьбі.“

Всім нашим громадянам, що будь в якій мірі спричинились появленню ч. 2 журналу, приносимо щире „Дякуємо“.